

dr. sc. Tomislav Galović
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Glagoljaš Mile Bogović: na spomen biskupu i hrvatskom povjesničaru (1939.-2020.)

*Mile Bogović (1939.-2020.)
(Fotografija: CroExpress.hr)*

Dana 19. prosinca 2020. godine od posljedica bolesti COVID-19 u respiracijskom centru Kliničkog bolničkog centra Rijeka preminuo je mons. dr. sc. Mile Bogović, (prvi) gospićko-senjski biskup u miru i zaslužni hrvatski crkveni povjesničar te dugogodišnji profesor. Nažalost, bio je i prva žrtva koronavirusa iz redova hrvatskog episkopata. Sprovodni obredi održani su 22. prosinca 2020. u Gospiću, a tijelo je biskupa sahranjeno u kripti gospićke katedrale Navještenja Blažene Djevice Marije.

Glagoljaš Mile Bogović: na spomen biskupu i hrvatskom povjesničaru (1939.-2020.)

Mile Bogović rodio se 8. siječnja 1939. godine (dok je u službenim dokumentima upisan pod datumom 7. kolovoza 1939. pa tako, zapravo pogrešno, stoji i u brojnim leksikografskim izdanjima) od oca Mije (Miće) i majke Mande rođene Piršić, u mjestu Cerovac koje pripada župi Slunj. Kršten je 14. siječnja iste godine u župnoj crkvi Presvetog Trojstva. U Slunju je polazio pučku školu koju završava 1954., a u Pazinu klasičnu gimnaziju u Biskupijskom sjemeništu gdje maturira 1958. godine. U istom gradu započinje filozofsko-teološki studij koji nastavlja te uspješno diplomira 1966. na Rimokatoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Za svećenika je zaređen na blagdan sv. Petra i Pavla 1964. u riječkoj katedrali po rukama senjsko-modruškog biskupa Viktora Burića (od 1969. prvi riječko-senjski nadbiskup i metropolit), a Mladu misu je slavio 5. srpnja 1964. u rodnom Slunju.

Dvije godine nakon toga odlazi u Rim na daljnje školovanje. Tako od 1966. do 1971. studira crkvenu povijest na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta Gregoriana (Pontificia Università Gregoriana – Facoltà di storia della Chiesa, danas: Facoltà di storia e beni culturali della Chiesa) gdje postiže doktorat obranom teze o odnosima katolika i pravoslavaca u Dalmaciji u ranom novom vijeku: *La questione della gerarchia ortodossa in Dalmazia nei secoli XVII e XVIII (Pitanje pravoslavne hijerarhije u Dalmaciji u XVII. i XVIII. stoljeću)*. Doktorat je izvorno pisan na talijanskom jeziku te je na hrvatskom („u neznatnim dijelovima prerađena i posuvremenjena doktorska dizertacija“) objavljen u cijelosti u Zagrebu 1982. u izdanju Kršćanske sadašnjosti i Pontificia universitas Gregoriana – Facultas historiae ecclesiasticae, a kao knjiga objavljen je iste godine pod naslovom: *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine* u izdanju zagrebačke Kršćanske sadašnjosti, u poznatom nizu *Analecta Croatica Christiana: Biblioteka Centra za koncilsku istraživanja, dokumentaciju i informacije „Kršćanska sadašnjost“* (sv. 14, 1982.). Zapravo se radi o tome da je kandidat prvo morao štampati dio ili cijeli doktorat da bi bio promoviran u doktora (crkvene povijesti). Tako je i bilo učinjeno, odnosno za potrebe Fakulteta crkvene povijesti Papinskog sveučilišta Gregoriana tiskana je zasebna naslovnica dok je knjižni blok isti u oba izdanja.

Nakon povratka iz Rima biva 1971. godine imenovan profesorom crkvene povijesti na Visokoj bogoslovnoj školi u Rijeci, odnosno od 1995. na Teologiji u Rijeci. Tu je službu obavljao od 1971. do 2000. godine (službeno od 1992. kao naslovni docent, a od 1997. docent je na Katedri crkvene povijesti Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – za Teologiju u Rijeci). Usporedno je, tijekom promatranog razdoblja, bio tajnik nadbiskupa Viktora Burića (1971. – 1974.), rektor Visoke bogoslovne škole u Rijeci (1974. – 1985. i 1991. – 1994.), župnik u Praputnjaku, generalni vikar Riječko-senjske nadbiskupije (1993. – 1996.) te upravitelj arhiva, biblioteke i riznice biskupija senjske i modruške u Senju, tj. Sakralne baštine Senj (1985. – 2000.).

Kao vanjski suradnik predavao je Hrvatski rani srednji vijek na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci te Povijest Hrvata na Visokoj učiteljskoj školi u Gospiću (1999. – 2006.).

Dana 4. lipnja 1999. imenovan je za pomoćnog biskupa Riječko-senjske nadbiskupije sa sjedištem u Gospiću dobivši ujedno titulu naslovnoga biskupa

Tamate. Za biskupa je zaređen 29. lipnja 1999. – na blagdan Sv. Petra i Pavla – u katedrali Sv. Vida u Rijeci, a njegov glavni posvetitelj bio je nadbiskup riječko-senjski mons. dr. sc. Antun Tamarut. Nakon podjele teritorija Riječko-senjske nadbiskupije, dana 25. svibnja 2000., papa Ivan Pavao II. ustanovio je novu biskupiju – Gospićko-senjsku – sa sjedištem u Gospiću, koja je kao sufraganska biskupija ušla u sastav Riječke crkvene pokrajine. Papa Ivan Pavao II. tada je istodobno imenovao M. Bogovića prvim biskupom novoustanovljene Gospićko-senjske biskupije. Bilo je to 25. svibnja 2000. godine, a ustoličenje je svečano proslavljeno u Gospiću.

Za svoje biskupsko geslo uzeo je riječi: „U ime Oca i Sina i Duha Svetoga.“ Takvu odluku obrazložio je „u skladu s Papinom željom da tri godine pripreme za Veliki jubilej 2000. budu posvećene trima božanskim osobama“ – naime – „U to se ime krštava, s tim riječima se započinje svaki rad, u to se ime ulazi u treće tisućljeće.“ Kao noseću podlogu za svoj biskupski grb M. Bogović je uzeo grb ličkih plemića Perovića. U sredini štita nalazi se smeđi križ koji je stiliziran u obliku glagoljskog slova „az“ (a). Ispod križa na štitu ucrtana su tri trokuta smeđe boje koji simboliziraju kopneni dio biskupije s njegovima trima vrhovima, a to su Velebit, Plješivica i Klek. Njih oplakuje Jadransko more i natapaju ih vodopadi Plitvice i Rastoke. Iznad gornja dva vrha (vrhunca) stoje dvije zvijezde koje simboliziraju dva središta biskupije: Gospić i Senj. Između njih je glagoljsko slovo „ša“ (š) koje ima brojevnju vrijednost 2000 (što simbolizira godinu Velikog jubileja). Iznad te lijevo i desno oko štita nalaze se znakovi crkvenog dostojanstva: zeleni biskupski šešir sa šest zelenih kita na svakoj strani 1 : 2 : 3. Ovi su elementi preuzeti s grba senjsko-modruškog biskupa Ivana Krstitelja Ježića (1789. – 1833.). Ispod štita nalazi se navedeno biskupsko geslo. U izradi grba glavni mu je pomoćnik bio povjesničar i heraldičar Enver Ljubović.

U Hrvatskoj biskupskoj konferenciji (HBK) biskup M. Bogović bio je član Stalnog vijeća HBK-a, zatim predsjednik Komisije HBK i Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine (BK BiH) za hrvatski martirologij, predsjednik Biskupske komisije za laike, član Biskupske komisije HBK za odnose s državom, član Biskupske komisije za dijalog sa Srpskom pravoslavnom crkvom, član Biskupske komisije za Hrvatski Caritas, član Mješovite komisije Hrvatske biskupske konferencije, član Hrvatske konferencije viših redovničkih poglavara i član Hrvatske unije viših redovničkih poglavara.

M. Bogović je bio idejni tvorac i glavni inicijator gradnje crkve hrvatskih mučenika na Udbini. Gradnju toga sakralnog i nacionalnog zdanja detaljno je dokumentirao u monografiji *Crkva hrvatskih mučenika na Udbini – od ideje do ostvarenja (nositelji, događaji, suradnici, darovatelji, kronika – slijedom dokumenata i objavljenih tekstova)* (priredili Mile Bogović i Ante Bežen, Gospić – Udbina: Gospićko-senjska biskupija i Nacionalno svetište hrvatskih mučenika na Udbini, 2016.). Spomenimo da je mučeništvo kao činjenica i povijesni fenomen otprije interesiralo M. Bogovića. Tako je još 2005. godine u suradnji s fra Hrvatinom Gabrielom Jurišićem objavio knjigu *Hrvatski mučenici za vjeru i dom* (Split – Gospić: „Verbum“ i Glavni odbor za gradnju Crkve hrvatskih mučenika). Bio je i glavni urednik opsežnog zbornika *Hrvatski mučenici i žrtve iz vremena komunističke vladavine* (Zagreb:

Glas Koncila /Biblioteka Hrvatska povjesnica, knj. 10/, 2013.). To je zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 24. i 25. travnja 2012. godine. Kao glavni urednik potpisuje *Mučeništvo i mučenički tragovi kroz hrvatsku prošlost*. To je također zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 13. ožujka 2014. godine u organizaciji Komisije Hrvatske biskupske konferencije i Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine za hrvatski martirologij (Zagreb: Glas Koncila /Biblioteka Hrvatska povjesnica, knj. 13/, 2015.).

M. Bogović je uredio *Spomenicu* povodom 10. obljetnice uspostave svoje biskupije pod naslovom *Gospičko-senjska biskupija: povijest i sadašnjost* (Gospić: Gospičko-senjska biskupija, 2010.) kao i onu za 15. obljetnicu: *Gospičko-senjska biskupija. Povijest i sadašnjost. Povodom 10. obljetnice (S dodatkom za 15. obljetnicu)*. U izdanju svoje Gospičko-senjske biskupije svake je godine objavio u formi knjižice svoje pastirske poslanice i propovijedi, uvijek jakih simboličkih i biblijskih naslova: *Čovjeku ususret* (2001.), *Križnim putem prema zori uskrsnuća* (2002.), *Ususret Petrovu nasljedniku* (2003.), *Biti na pravom mjestu* (2004.), *Mučenici – graditelji zajedništva* (2005.), *Dan Gospodnji. Zborovanje kršćanske zajednice* (2006.), *Pravi putokazi u vjerničkom hodu* (2007.), *Isus Krist naš supatnik, suputnik i suradnik* (2008.), *Ljubav prema istini* (2009.), *Biti s narodom i za narod* (2010.), *Ako pšenično zrno umre, donosi obilat rod* (2011.), *Sedam korizmenih putokaza prema uskrs(nuč)u* (2012.), *Korizma i Uskrs u Godini vjere* (2013.), *Koji Boga ljube, sve ih upućuje na dobro* (2014.), *O sretne li krivice* (2015.) i *Od jubileja do jubileja (2000. – 2016.)* (2016.).

Svoju biskupsku službu Mile Bogović revno je obavljao sve do umirovljenja 4. travnja 2016. godine kada je papa Franjo prihvatio njegovo odreknuće od biskupske službe zbog starosne dobi. Nakon toga papa je mons. Bogovića imenovao apostolskim administratorom Gospičko-senjske biskupije do 25. svibnja 2016., odnosno do dana biskupskog ređenja novog biskupa mons. Zdenka Križića.

Svoj životni, svećeničko-biskupski i znanstvenički put M. Bogović je iznio u autobiografskim crticama koje je naslovio „Ljudi i događaji na mome životnom putu“, a prvotno objavio u zborniku njemu posvećenu: *Spašavanje povijesti* (ur. Bruno Lončarić, 2019., str. 353-461) te samostalno dopunjeno i izmijenjeno u knjiškoj formi: *Ljudi i događaji na mom životnom putu. Autobiografske crtice* (2021.). Već sami naslovi pojedinih cjelina iz tih crtica dobro sugeriraju tematiku i iznesenu problematiku, život i vijek jednoga čovjeka. Vrijedi ih ovdje *ad litteram* iznijeti: I. *Djetinjstvo uratu* („Nestal matica krštenih“, „Utopio se mlađi brat“, „Bijeg pred partizanima“, „Život s partizanima“, „Otac odveden i ubijen“, „Mučno poraće“); II. *U sjemeništu*; III. *Osmogodišnja škola u Slunju* („Prva plaća“, „Vratiti se u sjemenište ili krenuti drugim putem“); IV. *Viša gimnazija u Pazinu i prva godina bogoslovije* („Udba i u sjemeništu traži ustaše“, „Hrvatski grb i križ treba ukloniti s crkvenog krova“); V. *Vojnik* („Na Tečaju za vojnog bolničara“, „U vojnoj ambulanti u Ribnici“, „Hoću li dospjeti u vojni zatvor“); VI. *Bogoslov* („Profesor Turčinović“, „Nedovoljan profesorski kadar“); VII. *Svećenik* („Hrvatski grb u kaležu“, „Prva župa: Krivi Put“, „Mali, gdje je pop?“; „Susret s bogatstvom vjerničke duše“); VIII. *U Hrvatskom*

Leskovcu („Ne mogu dobiti putovnicu (pasoš)“, „Završio s knjigama u dolini“, „Kod sestara karmelićanki u Hrvatskom Leskovcu“); IX. *Na studiju crkvene povijesti u Rimu* („S biskupom Pavlišićem u Gospiću“, „U Hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu“, „Trebali li mijenjati ime Zavodu“, „Na Goethe-Institutu u Njemačkoj“, „Udbaška mreža i u Rimu“, „Vinko Nikolić i Bogdan Radica“, „Doktorska disertacija o odnosima katolika i pravoslavaca“, „Iz Beograda šalju povjesničara u Rim“); X. *Nadbiskupski tajnik i profesor* („Trebalo li Titu dati Nobelovu nagradu nakon slamanja Hrvatskoga proljeća?“, „Ponovno u Rimu“, „Rektor Visoke bogoslovske škole“, „U Teološkom društvu“); XI. *Župnik u Praputnjaku* („Najljepše godine“, „Uspješna obrana prethodnoga župnika“, „Veze s ljudima iz kulture“, „Udba sva i svuda“); XII. *Upravitelj Sakralne baštine u Senju* („Formiranje Sakralne baštine“, „Ante Glavičić“, „Obljetnica Krbavske biskupije“, „700. obljetnica Vinodolskoga zakona“); XIII. *Domovinski rat* („Bolni rastanci“, „S Milom Pecićem na spašavanju ugroženih“, „Johannes Regner“, „Biskupijsko povjerenstvo“, „Sastanci i dogovori“, „Kako zaustaviti rat?“, „Pripremanje povratka“); XIV. *Povratak i obnova* („Je li to samo san ili java?“, „Svećenici posjetili oslobođeni kraj“, „Pero Bogut“, „Planiranje obnove“, „Osnivanje Gospičko-senjske biskupije“, „Zavalje nastoji iskoristiti priliku“, „Pokušaj obnove rada Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu“, „Može li Rijeka dobiti povijesni fakultet?“, „Visoko školstvo i suradnja s dr. Ivanom Devčićem“); XV. *Biskup* („Zove nuncij“, „Biskupsko ređenje“, „Biskupski grb“, „Nema problema!“ „Rastanak s profesurom“, „Pripreme za osnivanje biskupije“, „Osnovana je Gospičko-senjska biskupija“, „Svećenstvo nove biskupije“, „Obnova Senjskog kaptola i nove inicijative“, „Sveta Stolica“, „Član Hrvatske biskupske konferencije“, „Predsjednici HBK“, „Kontakti s državnim vlastima“, „Prilike u Biskupiji“, „Znanstveni rad“); XVI. *Inicijative i ostvarenja* („1. Crkva hrvatskih mučenika (CHM)“, „Glavnu komemoraciju svih naših žrtava smjestiti u Crkvu hrvatskih mučenika“, „Svehrvatski grb“, „Hrvatski križni put“, „Kalendar ‘Hrvatski mučenici’“); XVII. *Umirovljenik* („Predaja uprave Biskupije“, „Povratak na omiljeni teren“, „Zavičajna knjižnica“, „Katalogizacija Biskupijske knjižnice“); *Epilog* („Blagodat umirovljeničkoga života / Razmišljanja o ljudskom i kršćanskom smislu umirovljeničkih dana jednoga biskupa“ – 1. Život bez funkcije, 2. Odgovorna (zapovjedna) mjesta su popunjena, 3. Biblija među „prolaznim sredstvima“, 4. Predati se).

Upravo navedeni naslovi i podnaslovi iz Bogovićeve autobiografije jako dobro oslikavaju etape životnoga puta, ali i različite anegdote i dogodovštine ovoga čovjeka, svećenika i zauzetoga intelektualca. Vrijedi ih pročitati.

Unutar znanstveno-stručnog opusa M. Bogovića¹ dobro se mogu izdvojiti tri glavna područja njegova historiografskog djelovanja: 1) pravoslavlje na našim povijesnim prostorima, 2) crkvena povijest prostora nekadašnjih biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske, 3) staroslavensko

¹ Do sada najdetaljnija bio-bibliografija M. Bogovića nalazi se u radu Blaženke Ljubović: Dr. Mile Bogović – život i djelo, u: *Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije: zbornik biskupa Mile Bogovića*, ur. Franjo Emanuel Hoško, Rijeka: Teologija u Rijeci – Područni studij Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i *Riječki teološki časopis*, 2004., str. 9-54.

bogoslužje i hrvatsko glagoljaštvo.

U razdoblju pak od objave svoga doktorata pa do konca 1990-ih godina M. Bogović je publicirao nekoliko naslova. Tako je 1993. objavljeno 2. izdanje njegove knjige *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine* u izdanju Kršćanske sadašnjosti (u nizu: *Analecta Croatica Christiana*, sv. 14) i Školske knjige. To je izdanje uz Predgovor Mirka Valentića opremljeno opširnijim i zasebno tiskanim Pogovorom u kojem piše o „Novijoj bibliografiji o katoličko-pravoslavnim odnosima u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine“ (str. 1-28). Napisao je i brošuru *Glagoljica u Senju. Povodom 500. godišnjice senjskoga Glagoljskoga misala i glagoljske tiskare u Senju* (Senj: „Jadranska tiskara“, 1994.) te vrlo vrijedan pregled *Hrvatsko glagoljsko tisućljeće. Prigodna knjiga u povodu 750. obljetnice pisma pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu 29. ožujka 1248.* (Senj: „Senjski zbornik“, sv. 25/1998, str. 1-140, I-VI). Kao zasebno izdanje objavio je *Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj do 1940. godine* (Senj: Sakralna baština, 1999.), a zapravo je riječ o njegovoj opsežnoj studiji iz kapitalne knjige-spomenice *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije* (1999.).

Priredio je vrlo važno izdanje povijesne građe: *Senjsko-modruška ili Krbavska biskupija. Izvješća biskupâ Svetoj stolici (1602-1919)* u izdanju Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu i Kršćanske sadašnjosti, u nizu *Monumenta Croatica Vaticana – Posebna izdanja 4. Croatica Christiana – Fontes 18* (2003.).

Priredio je i napisao pogovor za reprint izdanje knjige Radoslava Lopašića iz 1888. godine *Dva hrvatska junaka: Marko Mesić i Luka Ibrišimović* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost /Bibliofilska izdanja: Biblioteka Centra za koncilski istraživanja, dokumentaciju i informacije, sv. 12. Niz Reprinti/, 1989.). Također je sudjelovao u izdanju – faksimilnom pretisku iz 1856. godine povijesnog djela autora Manojla Sladovića *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske* (Gospić – Zagreb: Državni arhiv u Gospiću /Prilozi za povijest Like, sv. 4/ i Kršćanska sadašnjost, 2003.) te napisao kraću studiju *Manojlo Sladović i historiografija o biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj* (str. 3-8).

M. Bogović urednički potpisuje zbornik *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*. To je vrlo uspješan i vrijedan zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice osnutka Krbavske biskupije, održan u Rijeci 23. i 24. travnja 1986. godine (Rijeka – Zagreb: Visoka bogoslovska škola u Rijeci i Kršćanska sadašnjost /*Analecta Croatica Christiana* – Biblioteka Centra za koncilski istraživanja, dokumentaciju i informacije Kršćanska sadašnjost, sv. XXV/, 1988.). Uredio je i kapitalnu knjigu *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije. Spomenica* (Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost /*Analecta Croatica Christiana*, sv. XXXI/ i Teologija u Rijeci, 1999.). Također je priredio i uredio knjigu Josipa Burića (1910. – 1997.) *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću* (Gospić – Zagreb: Državni arhiv u Gospiću /Prilozi za povijest Like, sv. 3/ i Kršćanska sadašnjost /*Analecta Croatica Christiana*, sv. 36/, 2002.), osobe koja ga je posebno zadužila za vrijeme njegova studija u Rimu.

U periodu 1990-ih bio je glavni urednik i jedan od pokretača *Riječkoga teološkog časopisa – Ephemerides theologicae Fluminenses*. Uspješno ga je vodio od I. godišta iz 1993. do VIII. godišta iz 2000. kada uredničku funkciju preuzima Ivan Devčić. Bio je i član uredništva *Senjskog zbornika* i drugih periodičkih publikacija, zbornika i knjiga. Bio je sudionik brojnih znanstvenih skupova, autor radova u zbornicima, monografijama, župskim listovima i dr.

Bio je inicijator i urednik *Priručne enciklopedije vjere* (PEV) pri zagrebačkoj Kršćanskoj sadašnjosti. Tako je kao prvi svezak PEV-a 1980. objavljena publikacija Huberta Judina *Crkveni sabori. Kratka povijest* (preveo Josip Kresina, VI. odsjek II. vatikanski sabor po Hubertu Judinu priredio Mile Bogović). Riječ je o prijevodu djela *Kleine Konziliengeschichte. Mit einen Bericht über das Zweite Vatikanische Konzil*. M. Bogović je potpisnik i brojnih predgovora knjiga. Tako je napisao predgovor za knjigu Ante Pavlovića *Svećenički velikani u Hrvata* (vlast. nakl., Slavonski Brod, 2013.), za knjižicu *O. dr. Srećko Badurina (1930-1996): šibenski biskup / Znameniti Lunjani i Lunjke* (Lun: A. Badurina i M. Kosić, 2017.), za knjigu mons. Jurja Batelje *Rivellijeva zavjera laži. Blaženi Alojzije Stepinac i Srpska Pravoslavna Crkva* (Zagreb: Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, 2015.), potom predgovor za knjigu *Ekumenska nastojanja* pok. šibenskog biskupa, franjevca trećoredca Srećka Badurine, a koju je priredio fra Antun Badurina u izdanju zagrebačke Kršćanske sadašnjosti (2019.), itd.

Vrlo su interesantne i zgodno koncipirane njegove brošure koje je napisao i sve izdao 2010. godine o trima povijesnim biskupijama: *Modruška ili Krbavska biskupija. Povodom 550. obljetnice prijenosa biskupijskog središta iz Krbave u Modruš (1460. – 2010.)* u izdanju Gospičko-senjske biskupije (2010.), *Otočac od spomena na Bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću. Povodom 550. obljetnice osnutka Otočke biskupije (1460. – 2010.)* u izdanju Grada Otočca, Gospičko-senjske biskupije i Župe Presvetog Trojstva u Otočcu (2010.) te *Senjska biskupija. Povodom 10. obljetnice uspostave Gospičko-senjske biskupije (2000. – 2010.)* u koautorstvu s Darkom Nekićem i u izdanju Grada Senja i Gospičko-senjske biskupije – Župe Uznesenja Blažene Djevice Marije u Senju (2010.).

Zadnjih desetak godina bile su vrlo plodne za M. Bogovića. Naime, na temelju svojih dugogodišnjih istraživanja i objavljenih rezultata te prethodnih radova i drugih tekstova, publicirao je sljedeće knjige: *Žao mi je naroda. Biskupovih deset godina na medijskom poprištu* (priredio Ante Bežen, Zagreb: Alfa /Biblioteka: Duh vremena/, 2010.), *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti* (Gospić: Državni arhiv u Gospiću /Edicija Prilozi za povijest Like/ i Gospičko-senjska biskupija, 2014.), *Vinodol i njegova Crkva od Vinodolskoga zakona do naših dana* (Rijeka: Riječka nadbiskupija, 2015.), *Slunjski kraj i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti* (Gospić – Slunj: Državni arhiv u Gospiću /Prilozi za povijest Like/ i Gospičko-senjska biskupija, 2015.), *Moji predšasnici biskupi u Senju, Otočcu, Krbavi, Modrušu, Vinodolu i Rijeci* (Senj: Senjsko muzejsko društvo – Gradski muzej Senj i Gospičko-senjska biskupija – Gospić, 2017.), *Srpsko pravoslavlje i svetoslavlje u Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti* (priredio Ante Bežen, Zagreb: Alfa /Biblioteka: Duh vremena/, 2017.) i *Velebitsko Podgorje i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti* (Gospić:

Državni arhiv u Gospiću /Prilozi za povijest Like, knj. 28/ i Gospićko-senjska biskupija, 2019.)

Više pak nego na simboličkoj razini posljednja za života objavljena i predstavljena knjiga M. Bogovića jest knjiga pod naslovom: *Glagoljica – bitna odrednica hrvatskog identiteta. Čudesni rast od hrvatskih korijena do svjetskih razmjera* (priređio Ante Bežen, Zagreb: Alfa /Biblioteka: Duh vremena/, 2019.). S glagoljicom u svezi ovdje je više nego uputno donijeti ono što je M. Bogović izgovorio odnosno napisao o jednom od svojih učitelja, o zaslužnom Branku Fučiću. Na skupu posvećenom Fučiću, a koji je bio održan u Malinskoj na otoku Krku 2009. godine ovako je zborio: „Poštovano predsjedništvo, dame i gospodo, braćo i sestre, ja sam Bogović, ali nisam iz Bogovića (Malinska). Ja sam s kopna. Inače, s Brankom sam se upoznao u Rijeci gdje i danas predajem staroslavenski i glagoljicu. Dakle, vidi se neka povezanost. Imao sam čast češće se nalaziti u društvu s Brankom. Bio sam mu vozač i kao naučnik za vrijeme snimanja glagoljskih spomenika po Vinodolu. Držao sam mu ogledala kad je za snimanje trebalo dovesti dovoljno danjeg svjetla do kojeg natpisa u kutu crkve. Branko je bio pravi znanstvenik, no on je bio i više od toga. Branko je bio i umjetnik. No možemo ići i dalje: imao je izrazite pedagoške i učiteljske osobine. Dakako da ovo treće smatram najvrjednijom osobinom. O Branku kao znanstveniku najglasniji je svjedok, koji neće nikada zamuknuti, njegova knjiga *Glagoljski natpisi*. Može se iza svake rečenice reći onu srednjovjekovnu frazu: *Magister dixit, et causa finita est*. U drugim knjigama možemo ga prepoznati i kao znanstvenika, ali i kao umjetnika. Kad smo prije više godina zajedno s njim krstarili ovim otokom Krkom povodom obljetnice *Bašćanske ploče*, sjećam se kad je za vrijeme ručka Tomislav Šagi-Bunić izazvao svog prijatelja Branka da rekne nekoliko riječi. Koliko se sjećam, bilo je to u Omišlju. Branko je govorio možda ne više od 5 minuta. Ima ovdje osoba koje će se sigurno prisjetiti tih njegovih 5 minuta. Bilo je to remek-djelo govornišva: ne znaš je li više pjesma, ili proza, ili mudroslovlje. Prave veličine su oni koji imaju pedagoške ili učiteljske osobine. Neću ovdje držati prodike o tome, ali znam da je Branko katkada znao časnim sestrama i bogoslovima dati neke životne upute bolje nego što ih je sestrama davala njihova poglavarica, a bogoslovima njihov poglavar. Mogao je biti trajni učitelj jer je bio i trajni *dijak*, trajni učenik. Drago mi je da ovo društvo, današnje, ima za to osjećaj i da se bavi našim Brankom. Vidim da su i organizatori shvatili to višestruko bogatstvo Brankova života i djela pa će o svim tim vidovima biti ovdje i progovoreno. Branko je dugo vremena bio ne jedini, ali rijedak primjer one nerazdružive povezanosti između Crkve i hrvatske znanosti i umjetnosti. Nije ga bilo rijetko vidjeti ne samo u crkvi nego i na pričesti, a to je među priznatim znanstvenicima, uglednim ljudima u društvu bila velika rijetkost. Želim svima da se obogate Brankovom znanošću i umjetnošću, ali da ga najviše dožive kao učitelja. Osjećao sam ponos u duši kada sam ga vozio, prenosio i namještao ona ogledala i na taj način stjecao neko pravo zvati se njegovim učenikom i *dijakom*. Svakako su mi i danas drage te moje *dijačke* aspiracije pred učiteljem

Brankom Fučićem.²

Dva opsežna zbornika posvećena su životu i djelu Mile Bogovića. Prvo je objavljen *Festschrift* pod naslovom *Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije: zbornik biskupa Mile Bogovića* koji je uredio Franjo Emanuel Hoško, a objavila Teologija u Rijeci – Područni studij Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i *Riječki teološki časopis* (2004.), a petnaest godina kasnije zbornik o znanstvenom, svećeničkom i biskupskom djelu Mile Bogovića naslovljen *Spašavanje povijesti*. Uredio ga je Bruno Lončarić, a zajednički objavili Riječka nadbiskupija, Gospičko-senjska biskupija i zagrebačka Alfa (2019.). Nedavno je objavljena i knjiga *Biskup Mile. Priče iz života* (Hrvatski Leskovac: Treći dan /Biblioteka Velikani, 3/, 2021.) koju je priredio Mate Krajina, a temelji se na „trideset priča iz života i o životu prvog gospičko-senjskog biskupa“.

Također su Bogoviću u čast objavljeni *Senjski zbornik – prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* (god. XLI, Senj, 2014.) te temat *Nova evangelizacija i liturgijska inkulturacija na području Riječke metropolije 50 godina nakon II. vatikanskog koncila* (Povodom 15 godina biskupstva, 50 godina svećeništva i 75 godina života mons. dr. sc. Mile Bogovića) u *Riječkom teološkom časopisu* (god. 23, br. 2/46/, Rijeka, 2015.). Sada je u pripremi i novi broj *Senjskoga zbornika* (sv. 48/2021) koji Senjsko muzejsko društvo i Gradski muzej Senj posvećuju blagopokojnom biskupu u miru mons. dr. Mili Bogoviću istaknuvši da ga pamtimo „kao svećenika, prvoga biskupa, crkvenoga povjesničara, marljivoga i znatiželjnog istraživača i vrhunskog intelektualca koji je plodno i sustavno radio, pisao i izdavao. U radu je bio temeljit, ustrajan i discipliniran, što se ogledalo u njegovim rečenicama – urednim, stilski doradenim, jasnim i konkretnim, čitatelju zanimljivim“.

Posmrtno su M. Bogoviću publicirane knjige: *Ljudi i događaji na mom životnom putu. Autobiografske crtice* u izdanju Državnog arhiva u Gospiću (u seriji Prilozi za povijest Like) i Gospičko-senjske biskupije (2021.) te *Zapisi svećenika o Domovinskom ratu na području današnje Gospičko-senjske biskupije* u izdanju Gospičko-senjske biskupije, Državnog arhiva u Gospiću i Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata iz Zagreba (2021.). No, to sigurno nije i sve što je izašlo ili bilo priređeno u vrijednoj „povijesnoj radionici“ ovog zauzetog povjesničara. U najavi je imao knjigu o kršćanstvu u Senju i bližoj okolici naslovljenu *Senia Christiana*, a zasigurno će u njegovoj pisanoj ostavštini biti još takvih ili sličnih rukopisa. M. Bogović je bio prisutan u javnim medijima. Pamte se brojne njegove izjave kao što je ona: „Ja sam samo Bogović, nisam Bog. Neki političari misle da to jesu.“

² Citat preuzet iz: „Az grišni diak Branko pridivkom Fučić“ – Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920. – 1999.) / „I, the Errant Pupil Branko, Surnamed Fučić“ – Conference Papers from the International Scholarly Seminar on the Life and Work of Academician Branko Fučić (1920-1999). Priredio / Edited by Tomislav Galović, Malinska – Rijeka – Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Staroslavenski institut, Sveučilišna knjižnica Rijeka, Općina Malinska-Dubašnica, 2011., str. 38-39.

Na koncu sumirajmo život i djelo glagoljaša Mile Bogovića, biskupa i hrvatskog povjesničara naslovnim riječima jedne njegove korizmeno-uskrсне poslanice iz 2010. godine: *Biti s narodom i za narod*. No, mons. dr. sc. Mile Bogović još je bolje jednom zgodom zadaću hrvatske historiografije ovako definirao – simbolički je to nazvao „spašavanjem povijesti“. Naime, 2008. godine zapisao je sljedeće: „Naraštaj prije nas nije imao priliku napisati objektivnu povijest svoga vremena. Ima za to ispriku jer je u tome bio trajno sprječavan. Na današnjem naraštaju jest da spasi povijest od ideološki fabriciranih neistina naše prošlosti. Bit će pritom i danas velikih poteškoća, ali nemamo opravdanja da tu zadaću i za sebe i za iduće generacije ne prihvatimo i obavimo. Treba spašavati povijest (povijesnu istinu) jer je ona dugo vremena iskrivljavana. To nam se postavlja kao važan zadatak koji trebamo provesti da nas ne okrive oni koji će nakon nas doći što nismo učinili ono što smo mogli, odnosno što smo bili dužni učiniti. Rekao je to svojim suvremenici modruški biskup Šimun Kožičić Benja. To jednako vrijedi i danas. Kao što razne propise prilagođavamo europskom zakonodavstvu, neki misle da to treba učiniti i s našom poviješću. No bez naše povijesti mi smo samo građevni materijal i idemo prazni prema Europi. Ako želimo ući kao kulturni i slobodan narod, taj put nije moguće prevaliti bez istine i o našoj prošlosti i o našoj sadašnjosti.“